

*Др Марија Салма, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

ПОБИЈАЊЕ СУДСКОГ ПОРАВЊАЊА¹ (Појам, правна природа и облици побијања у домаћем и упоредном праву)

Сажетак: Аутор разматра побијање судског поравњања у светлу еволуције, односно правне природе инстинктивна судског поравњања како у домаћем, тако и у иностраном праву. Облик процесног побијања, наиме, зависи од тога да ли је поравњање споразум (уговор) странака пред судом или је то одлука суда (којом се одобрава или одбија поравњање странака). У првом случају облик побијања је тужба, а у другом правни лек, најчешће ванредни, и то предлози за нововлање институција, против правноснажне одлуке суда којом се одбија или прихвата предлози поравњања. Теоријска дилема, са утицајем на судску праксу, око правне природе, је разрешена Законом о јарничном институцији, према коме је изричито прописано да се судско поравњање побија тужбом, чиме је у позитивном праву прихваћена уговорна природа судског поравњања. Међутим, не могу се занемарити ни процесна дејства судског поравњања. Основно је у томе да јарница престаје да тече. Поравњање представља и извршну исправу.

Кључне речи: судско поравњање, правна природа, побијање, поравњања.

I

Појам судског поравњања

По традиционалној дефиницији судско поравњање је споразум странака о висини спорног потраживања постигнут пред надлежним судом, које има процесно дејство аналогно правноснажној судској пресуди (*ne bis in*

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту: “Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)” који се реализује на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

idem и дејство извршности).² Најчешће, у судској пракси, странке прибегавају поравнању, ако је основ тужбеног захтева у парници постао неспоран, а остала је спорна висина потраживања. Ако је доказивање висине потраживања везано за несразмерне трошкове, странке су из својих сопствених интересних разлога обично спремне да се поравнају. Уколико је предлог једне стране за поравнање одбијен од стране друге, спор се наставља према правилима о парничном поступку. Тада се парница окончава пресудом. Уколико је прихваћен предлог за поравнање, парница се окончава споразумом странака пред судом. Дакле судско поравнање је један од облика окончања парничног поступка без мериторне судске одлуке. Ту одлуку замењује сагласна воља странака да се потраживање између њих учини неспорним. Закон о извршном поступку због тога одређује да је судско поравнање извршна исправа, тачније, према ЗИП-у поравнање пред судом има дејство правноснажне судске одлуке.³

Услови поравнања према одредбама ЗОО-а су 1) да је по *предлогу* туженог тужилац спреман на поравнање, 2) да су странке до споразума о висини потраживања дошле на основу *узајамној њоуишњања* (то може бити опрост од стране тужиоца дела дуга туженог, отплата дуга уместо једнократне исплате претворена у отплату на рате, и др.)⁴ 3) да су странке дошле до *споразума о висини њоураживања*, 4) да је споразум постигнут пред судом, при чему суд у складу са чл. 109 ЗОО има контролну функцију, пошто је према наведеној одредби ЗОО дужан да води рачуна *да ли је уговор њроушван њриундним њроуисима, јавном њорейку или добрим обичајима*.

II

Схватања о правној природи поравнања и њихов утицај на облик побијања

А) Схвањања у домаћем њраву

О правној природи поравнања у нашој теорији је дуго владала дилема око тога, да ли је поравнање пред судом материјално-правни уговор по-

² Упореди Боровоје Познић, Коментар Закона о парничном поступку (Према тексту Закона из 1976. године са доцнијим изменама и допунама), Службени гласник, Београд, 2009, стр. 730. В. чл. 1089. ЗОО. И чл. 322. ЗПП. Ранко Кеча, Судско поравнање, магистарска теза, Нови Сад, 1980, стр.19. В. Боровоје Познић-Весна Ракић-Водинелић, Грађанско процесно право, Савремена администрација, Београд, 2010, стр. 348. Синиша Трива, Грађанско процесно право, Народне Новине, Загреб, 1980, стр. 475. Јожеф Салма., Облигационо право, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2009, стр. 424. Марија Салма, Судско поравнање, Правни живот IV том, 12/2006. стр. 199.

³ В. чл. 30. ЗИП-а.

⁴ В. чл. 1089-1095. ЗОО.

стигнут између тужиоца и туженог о спорном потраживању, или је то ипак одлука суда, заснована на сагласној вољи странака.

Дакле, процесни облик побијања поравнања је зависио од тога да ли је прихваћено становиште о томе да је поравнање споразум (уговор) странака пред судом или о томе да је то одлука суда. У првом случају облик побијања је тужба, а у другом предлог за понављање поступка. Теоријска дилема, са утицајем на судску праксу о правној природи је разрешена Законом о парничном поступку из 2004. године, који изричито прописује да се судско поравнање побија тужбом, чиме је у позитивном праву прихваћена уговорна природа судског поравнања.

Теоријска дискусија је била отворена због одредбе ЗИП-а да судско поравнање има дејство *јравноснажне судске одлуке*. Један део теорије је сматрао, да је таква позитивно-правна формулација изричито определила становиште, да је судско поравнање по својој правној природи *одлука суда*. Отуда се побијање поравнања остварује према правилима о правним лековима. Пошто ЗИП изједначава поравнање са правноснажном пресудом, поравнање се не може нападати редовним правним леком, тј. жалбом, већ ванредним правним леком, и то предлогом за понављање поступка, како се иначе могу побијати правноснажне судске одлуке.

Ипак, по владајућем схватању у теорији и пракси, судско поравнање нема карактер акта суда, већ *акџа сџранака*, тј. има карактер *материјално-јравној ујовора* странака постигнутог пред судом. Но, тај уговор има и *јроцесно дејсџво*, које има *аналојно* дејство као и правноснажна судска пресуда. Одредбе ЗИП-а не треба схватити у том смислу да оне изједначавају поравнање са пресудом, већ у смислу да поравнање има аналогно дејство као и пресуда суда. Од дејстава се истиче *изврџносџ*, тј. да судско поравнање има дејство *изврџне исџраве*, правног основа за принудно извршење.

У судској пракси је било примера и за побијање путем ванредног правног лека и путем тужбе за поништај поравнања, пошто је тужилац сматрао да је поравнање постигнуто услед принуде, заблуде или преваре, евентуално, повреде јавног поретка одн. императивних правних прописа, на коју суд, противно чл. 109. ЗОО није обратио пажњу.

У нашој процесној науци постоји становиште које судско поравнање квалификује као *јроцесно јоравнање*, због тога што *оџклања даји сџор међу сџранкама*, наспрам *вансудској јоравнања*, које има *искључиво материјално-јравни каракџтер* и које *нема јроцесна дејсџва*.⁵ На процесни аспект судског поравнања указује и схватање да је поравнање *јроцесна-*

⁵ Боривоје Познић, Коментар Закона о парничном поступку (Према тексту Закона из 1976. године са доцнијим изменама и допунама), Служени гласник, Београд, 2009, стр. 730-731.

ѿарнична радња. Отуда се по овом схватању пуноважност споразума странака пред судом процењује искључиво по процесном праву.⁶ Указује се и на *хејтеројена* схватања према којима је судско поравнање *збир два ѿравна акѿа, мајтеријално-ѿравној и ѿроцесној уѿвора*.⁷ По четвртном схватању ови уговори нису прост збир, већ чине *јединствену целину* у чијем центру стоји *воља* странака усмерена и на уређење материјално-правног односа а на основу тога и на окончање спора.⁸

На извесне процесне аспекте, одн. процесна обележја судског поравнања указују и саме *одредбе* ЗПП-а. То су одредбе о фази поступка у коме се поравнање може закључити, одредбе о обиму поравнања, одредбе о улози суда и о границама располагања предметом спора путем поравнања. Тако, према важећем ЗПП-у странке могу у *ѿоку целој ѿостујка ѿрвој сѿејена* да закључе судско поравнање.⁹ Надаље, ЗПП одређује *обим ѿравнања о ѿредмету сѿора*.¹⁰ Оно може да се односи на *цео ѿужбени захѿев* или на *његов део*. ЗПП указује и на *улоју суда*¹¹: Суд ће у току поступка *указати сѿранкама на моућност ѿ судској ѿравнања и ѿмоћи* им да закључе поравнање. Процесне је природе и одредба којом се *ојраничава ѿравнање ѿравлима ѿроцесној ѿорейка*, тј. да пред судом *не може биѿи закључено ѿравнање у ѿојледу захѿева којима сѿранке не моју расѿолаѿати, које је у суѿројностѿи са ѿпринудним ѿројисима, јавним ѿорейком и ѿравлима морала*.¹²

Ако суд нађе да су располагања странака противна границама процесног јавног поретка (из чл. 3. ст. 3 ЗПП-а, али, мислимо, исто тако и противна материјално-правним границама слободе уговарања, тј. јавном поретку материјалног права из чл. 10 Закона о облигационим односима), суд може да одбије понуђено поравнање странака. Суд ће тада донети решење о одбијању поравнања, застаће са даљим поступком док оно не постане правноснажно.¹³ Судско поравнање је закључено када су странке после прочитаног текста записника (у делу о поравнању) потписале записник.¹⁴

Из ових одредаба о улози суда проистичу следеће *функције суда код ѿравнања*: (1) *Помоћна функција*. Суд првог степена указује странкама на

⁶ Боровоје Познић, Коментар ЗПП, *op. cit.* стр. 731. В. и немачку литературу, наведену у истом делу, у бел. бр. 2870.

⁷ Боровоје Познић, Коментар ЗПП, *op. cit.* стр. 731-732.

⁸ Боровоје Познић, Коментар ЗПП, *op. cit.* стр. 732.

⁹ В. чл. 322. ст. 1. ЗПП-а, Службени гласник РС бр. 125. од 22. новембра 2004. године.

¹⁰ В. чл. 322. ст. 2. ЗПП-а Србије.

¹¹ В. чл. 322. ст. 3. ЗПП-а Србије.

¹² В. чл. 322. ст. 4. ЗПП-а Србије.

¹³ В. чл. 322. ст. 5. ЗПП-а Србије.

¹⁴ В. чл. 323. ст. 2. ЗПП-а Србије.

могућност поравнања у току трајања првостепеног поступка. Такође, то подразумева и помоћ при закључењу поравнања. Он при томе, текст поравнања сагласно вољи странака формулише у записнику. О том тексту се издаје оверен препис записника у коме је садржано поравнање, које по речима ЗПП има исто дејство као и судска пресуда.¹⁵ (2) Функција *контроле* процесног и материјално-правног *јавног поретка*. Суд је дужан да решењем одбије поравнање странака које је противно правилима о границама процесних располагања (чл. 3. ст. 3 ЗПП), као и границама слободе уговарања материјалног права (чл. 10. ЗОО). (3) *Функција одлучивања*. У погледу формулисања садржаја поравнања странке су слободне, оне слободно одређују обим поравнања, без уплитања суда. Оне су слободне све дотле, док им воља не прекорачи процесни и материјално-правни јавни поредак. Од тог момента функција одлучивања прелази на суд, у смислу да суд може да одбије поравнање. Отуда, функција одлучивања суда код поравнања није у томе шта треба да садржи поравнање тј. о чему треба да се странке поравнају из тужбеног захтева (пошто то припада вољи странака у спору), већ шта не треба да буде, односно шта је забрањено (што је ствар одлучивања суда). Отуда би смо могли констатовати да суду код поравнања припада функција негативног одлучивања. То значи да суд не доноси мериторну „одлуку о поравнању“ будући да садржај поравнања одређују странке у спору сагласно правилима о слободној процесној иницијативи и правилима о слободи уговарања. Одлука суда о одбијању споразума о поравнању није мериторна, већ је „процесна“, у том смислу што ће суд по правноснажности решења о одбијању поравнања наставити са парничним поступком, а на основу тужбеног захтева сагласно ЗПП-у.¹⁶ Тек после тако спроведеног поступка суд доноси мериторну одлуку о предмету спора – усваја, одбија или делимично усваја и делимично одбија захтев, на исти начин, као да иницијативе за поравнање није ни било.

У погледу *процесног дејства* поравнања постоје нијансе, али ипак, по нама, и значајне разлике између формулација одредаба ЗПП и одредаба ЗИП-а. Према ЗПП-у наимае, *поравнање има исто дејство као и судска пресуда*.¹⁷ ЗПП не квалификује која пресуда, нпр. као првостепена правноснажна или правноснажна пресуда, или др. Међутим, из одредаба ЗИП-а проистиче да судско поравнање, као извршна исправа има дејство правноснажне пресуде.¹⁸ ЗИП одређује да поравнање има дејство извршности,

¹⁵ В чл. 323. ЗПП-а Србије.

¹⁶ В. чл. 325. ст. 3. ЗПП-а Србије.

¹⁷ В. чл. 323. Ст. 3. ЗПП-а Србије.

¹⁸ В чл. 30. ст. 1. т. 1 као и чл. 32. ст. 1. и чл. 33. Ст. 1. ЗИП-а, Службени гласник РС бр. 125. од 22. новембра 2004. године

под условом да је потраживање из поравнања доспело.¹⁹ Дакле, ЗПП даје аналогно дејство поравнања „пресуди“, без додатног квалификатива, док ЗИП то дејство види аналогно дејству правноснажне одлуке. Та разлика у квалификацији ЗПП-а и ЗИП-а у погледу дејства поравнања, ако би се задржали само на језичком тумачењу, је показала да према ЗПП-у поравнање има дејство пресуде, пошто се не каже које и какве, могло би се закључити било које пресуде. Међутим, ако се приступи логичком тумачењу, тј. ако одредбе ЗПП-а и ЗИП-а гледамо као надопуњујуће, онда би могли да кажемо да је ЗИП као *lex specialis* прецизирао дејство поравнања и одредио да је оно изједначено са правноснажном и извршном пресудом.

Једно од важних процесних дејстава поравнања је и правило *ne bis in idem*, тј. не двапут по једној истој правној ствари. Наиме, ЗПП је с правом прописао да суд у току целог поступка по службеној дужности пази да ли се води парница о захтеву *о коме је раније закључено судско ѿоравнање*. Ако суд утврди да је о захтеву раније закључено судско поравнање, *одбацциће тужбу* (без мериторне расправе).²⁰

Према *новом Закону о извршењу и обезбеђењу* који ће се примењивати по истеку четири месеца од дана ступања на снагу, осим одредаба које се односе на извршитеље које ће се примењивати по истеку једне године од дана његовог ступања на снагу, извршне исправе су правноснажна судска одлука и судско поравнање. као и други акти странака који су законом изједначени са судским поравнањем.²¹ Ове одредбе не дају поравнању карактер пресуде, већ потврђују њихову контрактуалну природу, одређујући тиме процесно дејство извршне исправе. Исти Закон одређује да се поравнањем сматра поравнање закључено пред судом, арбитражним судом или Судом части Привредне коморе.²² Такође, судско поравнање је извршно, ако је потраживање из поравнања доспело.²³ Надаље, по истом члану, доспелост потраживања се доказује записником о поравнању, јавном исправом или у складу са законом овереном исправом. По истом члану, на основу поравнања које је постало извршно у једном делу, извршење се може одредити само у том делу. Нови ЗИП дакле, дејство поравнања изједначава са дејством правноснажне пресуде, тј. придаје том акту аналогно дејство пресуде.

У **вези побијања** важећи текст ЗПП-а изричито је одређено да се судско поравнање може побијати само тужбом.²⁴ Тиме је отклоњена ранија

¹⁹ В чл. 33. став 1. ЗИП-а Србије.

²⁰ В чл. 324. ЗПП-а Србије.

²¹ В. чл. 13. ЗИП-а Србије. Службени гласник РС бр. 31/2011 од 9. маја 2011. године

²² В чл. 14. ЗИП-а из 2011. године.

²³ В чл. 15. ЗИП-а из 2011. године.

²⁴ В чл. 325 ст. 1. ЗПП-а Србије.

дилема о начину побијања поравнања будући да то питање није било уређено законом. Становиште науке процесног права је било да се судско поравнање побија предлогом за понављање поступка. Правним леком заснованим на теоријском схватању да је поравнање акт суда, а не акт странака. У каснијој фази еволуције законског уређења поравнања ЗИП из 1978. године је прописао да извршење може бити одложено у случају у коме је поднета тужба за стављање ван снаге судског поравнања. Тиме је ЗИП први регулисао начин побијања судског поравнања.

(1) *Право на њобијање.* (а) *Субјектни њобијања.* Право на побијање припада у првом реду странкама, с обзиром на то да су оне закључиле поравнање. Поравнање може да побија и јавни тужилац, с обзиром на одредбу ЗПП-а да је судско поравнање ништаво, ако је закључено у погледу захтева којима странке не могу располагати (чл. 3. ст. 3 ЗПП).²⁵ У радној верзији радне групе за нов ЗПП од 13. јуна 2011. године се предлаже брисање одредбе која се односи на ништавост поравнања (у погледу захтева којима странке не могу располагати). Но, и у случају да се та одредба брише, по нама остаје овлашћење јавног тужиоца да нападне поравнање, ако сматра да је повређен процесни или материјално-правни јавни поредак (принудни прописи, јавни поредак и правила морала, одн. добрих обичаја). (б) *Разлози њобијања.* Разлози нису прописани ЗПП-ом. С разлогом, пошто се ради о уговорном акту странака, тако да су меродавна правила материјалног права, тј. одредбе Закона о облигационим односима. Разлози се налазе у прописима ЗОО о *ништивости*²⁶ и у одредбама о *рушљивости* (мане воље) уговора, по основу претње, заблуде или преваре.²⁷ У принципу суд би требало у поступку закључивања поравнања да „контролише“ да ли је испоштован јавни поредак. Али то не значи да суд у обављању контролне функције не може да учини пропуст. Тада, по нама, право на побијање има и јавни тужилац. У погледу мана воље суд у поступку контроле нема обавезу да контролише да ли је воља странака била слободна, без утицаја присиле, преваре или заблуде. Отуда преостаје странкама да се приликом побијања позивају на мане воље.

(2) *Надлежност за њобијање, одлука суда, њравни лекови.* По важећем праву, односно судској пракси тужба ради побијања поравнања из оба разлога, тј. рушљивости и ништавости се подноси суду који је надлежан да решава спорове поводом тужбеног захтева у првом степену. Поводом тако уложене тужбе суд одлучује пресудом којом усваја или одбија тужбени захтев, у зависности од основаности разлога за побијање наведених у ту-

²⁵ В чл. 325. ст. 2. ЗПП-а Србије.

²⁶ В чл. 103. и 104. а у вези са чл. 10. ЗОО-а Србије.

²⁷ В чл. 56 и чл. 60-65. ЗОО-а Србије.

жби. Жалба против одлуке суда о побијају поравнања је допуштена. Допуштеност ванредних правних лекова зависи од тога да ли је судско поравнање закључено у општем парничном поступку или неком од посебних парничних поступака у којима се иначе, због природе предмета спора, одступа од примене правила општег поступка. Ограничење се односи и на правне лекове. Нпр. у споровима мале вредности ревизија није допуштена.

(3) *Дејство побијања*. У погледу дејства успешно побијеног поравнања ЗПП не садржи директне одредбе. Али нам се чини оправданим аналогна примена ст. 3. чл. 325. ЗПП-а. То значи да би основно дејство успешно побијеног поравнања било у томе да се поступак наставља као да у парници није било закључено судско поравнање.

Б) Схватања у иностраном праву

(1) *Аустријско право*. По схватању савремене аустријске теорије поравнање је уговор закључен пред судом уведен у судски записник којим странке спор у поступку окончавају или уређују поједине спорне тачке. Записник о поравнању обавезно потписују судија, странке и записничар.²⁸ У аустријском праву постоји схватање, слично као и у домаћем, према коме судско поравнање има двоструку правну природу, процесно-правну и материјално-правну. Њиме странке желе да постигну и материјално-правне и процесно-правне циљеве.²⁹ Поравнање се може постићи како у целини предмета спора, тако и поводом појединих спорних тачака. Нагласак је на томе да се поравнањем уређује и окончава поступак. Надаље, основна процесна дејства се свде на то да се о правним стварима о којима су се странке споразумеле пред судом, не може повести нова парница. Такође, као и у нашем праву, поравнање пред судом има дејство извршности, као што имају и правноснажне пресуде. Поравнање се може постићи у било којој фази поступка, све до правноснажног окончања спора. Поравнање је допуштено под условом, али само под одложним, али не и раскидним.³⁰ Иако је за вансудско, тзв. цивилноправно поравнање потребно узајамно попуштање странака, за процесно поравнање се не захтева узајамност, довољно је да једна стран-

²⁸ В., Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 269.

²⁹ В., Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 272-273. т. 470-471 и стр. 273 т. 472-473. В. Horten, Über den gerichtlichen Vergleich, ZBl, 1908, 1006. Ranig, Der gerichtliche Vergleich, GY 1931, 53. Stölyle, Der bedingte gerichtliche Vergleich, AnwBl 1960, 95. Holzhammer, Der Prozessvergleich, FS Schima, 1969, 217. König, Der gerichtliche Vergleich in der österreichischen Lehre, JBl 1971. Mayr, Der gerichtliche Vergleichsversuch, 2002 и др.

³⁰ В., Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 271.

ка одустане од свог процесног става. Ако се поравнањем решавају само поједине тачке спора, оно има исту функцију као и делимична, односно међу-пресуда. Предмет поравнања не могу бити: 1. захтеви којима странке не могу слободно располагати, 2. захтеви из брачних или патернитетских спорова, 3. садржај последњих располагања, 4. допуштеност правног средства, 5. допуштеност споредне интервенције, и др.³¹

Услови њобијања поравнања су двоструки, материјално-правне и процесно-правне природе. *Материјално-њравни услови* побијања поравнања се односе на постојање мане воље приликом поравнања. *Процесни услови* побијања поравнања се тичу недостатка страначке и парничне способности, постојања уредног заступања како од стране законског, тако и вољног заступника. Такође, за пуноважност поравнања морају бити испуњене процесне претпоставке о међународној надлежности, надлежности домаћег суда и допуштености редовног правног пута.³² Ако нису испуњени процесни услови, поравнање не производи правно дејство. Према томе, неиспуњење процесних услова пуноважности поравнања доводи до ништавости поравнања. Спорно је да ли неиспуњење материјално-правних услова доводи до отклањања процесних дејстава поравнања, ако су иначе испуњени процесни услови.³³ По једном схватању, неиспуњење материјално-правних услова не утиче на пуноважност поравнања у погледу њених процесних дејстава. По другом, неиспуњење материјалних услова пуноважности поравнања суспендује и процесна дејства поравнања.³⁴

Иначе *аустријски Закон о њарничном њосћујуку* (Zivilprozessordnung) судско поравнање уређује у параграфима 204. до 206, с тим да је параграф 205. укинут.³⁵ У пар. 204 ZPO (A) одређује да суд може по *службеној дужности* или на основу *њредлоја* странака у било којој фази поступка да иницира поравнање међу странкама о *целини* предмета спора или о *њојединим сћорним њпачкама*. Када је дошло до поравнања његов садржај се уноси у *зайисник*. Странке, затим, пре настанка спора могу затражити од суда да посредује у поравнању. Ако је поводом започетог поступка *одбијен њредлој сћранака* за поравнањем, *њосћујуак се насћавља њо њујуби*.

³¹ B. Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 271.

³² B. Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 272.

³³ B. Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 273.

³⁴ B. Rechberger-Simotta, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 6. Auflage, Manz Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, стр. 273

³⁵ B. in: Kodex des österreichischen Rechts, Zivilgerichtliches Verfahren. 23. Auflage, Ред. Prof. Dr. Werner Doralt, Stand 2006, Lexis Nexis Wien ARD Orac, Wien, 2006, стр. 99.

(2) *Немачко њраво*. Важећи немачки Закон о парничном поступку (ZPO – Zivilprozessordnung) уређује судско поравнање у поглављу о осталим извршним насловима, тј. извршним насловима који нису судске пресуде. (ZPO, Paragraf 794, ст. 1. тач. 1., параграф 795/ б).³⁶ По основној одредби из пар. 794 ЗПП Немачке, принудно извршење, поред осталог, се може засновати и на поравнању које је настало између странака или једне од странака и трећег лица о разрешењу спора у целини или у погледу његовог дела који је закључен пред немачким судом, као и о предметима који су сагласно пар. 118. т. 1. ст. 3 или пар. 492 ст. 3 ЗПП унети судски записник. По чл. 795 б ЗПП Немачке клаузула о извршности судског поравнања се издаје од стране службе поступајућег суда за исправе, или исте службе вишестепеног суда уколико је поравнање постигнуто и вишестепеном поступку.

Такође у пар. 278. ст. 6 ЗПП Немачке је прописао да се судско поравнање може закључити тако што ће странке предложити суду писмени предлог поравнања, или тако што ће примити од суда писмени састав о предлогу поравнања. Суд ће *решењем констативаји насјанак* и *садржај* поравнања састављеног по поступку из ст. 1. параграфа 278 ЗПП. Ове одредбе немачког ЗПП-а упућују на закључак да по немачком процесном праву иницијативу за судско поравнање могу поднети не само странке заједничким поднеском о садржају суду, већ и сам суд, предлогом за поравнање који ће упутити странкама. Такође, на карактер поравнања, иако остаје да је то акт воље странака, утиче и одредба према којој суд путем решења, дакле, *њроцесном одлуком*, формулише садржај поравнања. На тај начин, у немачком праву природа поравнања се не своди само на пуку сагласну вољу странака, већ је то уједно и одлука суда (мада само процесна, а не мериторна). Било да је иницијатива потекла од странака, било од суда, потребно је да се са садржајем поравнања сагласе обе уговорне стране, што указује ипак на претежно уговорну природу поравнања.³⁷

У погледу његове *њравне њприроде* писмени споразум о поравнању постигнут пред судом разликује се од споразума странака протоколираног (записички констатованог) по чл. 160 ст. 3 тач. 1. ЗПП. Код споразума о судском поравнању се ради о *њроцесној радњи*, а уједно и о *мајеријално-њравном њослу*.³⁸

Сходно томе, *сјор о садржају и њуноважносји њоравнања*, тј, *њобијању* поравнања је везан за *најдадање решења суда* констатованог у запи-

³⁶ В. Zivilprozessordnung, 44. Auflage, Beck – Texte im dtv, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2008, стрг. 201-203.

³⁷ В. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр.428-430 Randnummer 15-18.

³⁸ В. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 430, Randnummer 16.

снику и то *жалбом њрошњив решења суда*. Није дозвољена тзв. тренутна жалба (*sofortige Beschwerde*). Дозвољено је нападање поравнања ако суд приликом формулисања поравнања није прихватио заједнички предлог странака у спору.³⁹

Дејство судског поравнања је двојако: а) Поравнање окончава спор и зато је *њрејрека за њоновно њокрешњање њосћујка* поводом исте правне ствари (*Rechtshängigkeit*). б) Поравнање представља *извршни наслов* (*Vollstreckungstitel*) у погледу захтева између странака.⁴⁰ Судско поравнање делује *само између сћранака* које су га потписале. Код *обичној сућарничарсћва*, ако је поравнање потписао само један од супарничара, оно делује само према странци која је потписала поравнање. Међутим, код *нужној сућарничарсћва*, ако је поравнање потписано само од стране једног супарничара, поравнање остаје у целини без правног дејства.⁴¹

Судско поравнање је *нишћаво*, односно не производи правно дејство, ако недостаје један од (процесних) услова поравнања или ако је споразум ништав по правилима материјалног права.⁴² *Процесни услови њоравнања* су: 1) тужба мора да буде допуштена. 2) Процесно поравнање мора бити постигнуто пред судом. 3) Странке поравнања морају бити сагласне у погледу његовог садржаја јер се иначе поступак не окончава и зато у основи треба да су истовремено присутне, или уредно заступљене. 4) Поравнање мора бити уредно констатовано у судском записнику. Записник мора бити потписан, мора се прочитати странкама, и мора бити допуштен од стране суда (допуштење је потребно због судске контроле поштовања јавног поретка). Писмени састав вансудског поравнања може постати судским поравнањем, под условом да је пред судом прочитан и од суда допуштен и уведен у судски записник.⁴³ *Маћеријално-њравни услов њуноважносћи њоравнања* је да није противан императивним законским правилима, односно начелу о добрим обичајима.⁴⁴

³⁹ B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 430, Randnummer 18. Knauer-Wolff, Neue Juristische Wochenschrift, 2004, 2857/2859.

⁴⁰ B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1040-1041, Randnummer 26-27.

⁴¹ B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1038, Randnummer 9.

⁴² B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1041, Randnummer 34.

⁴³ B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1038, Randnummer 9-11.

⁴⁴ B. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1098, Randnummer 16.

По становишту немачког права процесно поравнање је по својој *їравној їрпороди* истовремено *їроцесни уїговор*, *їроцесна радња* и *їравни їосоа маїтеријалної їрава*. Ове особине чине недељиву целину.⁴⁵ Дакле, судско поравнање има двоструку правну природу, и процесно-правну и материјално-правну. Из овога проистиче његова двострука функција, састављена из процесно-правних и материјално-правних елемената поравнања који чине дупле чињенице, чињенице процесног и материјалног права. Код спора о пуноважности поравнања се имају *їединсївено їрешїраїши маїтеријално-їравни и їроцесни услови* пуноважности судског поравнања.⁴⁶ У том погледу се немачко право разликује од аустријског, пошто потоње, бар у једном делу теорије, ставља нагласак на процесне елементе пуноважности поравнања. Заједничко је за аустријско, немачко и наше право да је за пуноважност вансудског (грађанскоправног, материјално-правног) поравнања потребно узајамно попуштање странака, док се код судског поравнања то попуштање своди само на попуштање само једне стране, које има карактер процесног одрицања, нпр. одустанак од свог процесног становишта.

(3) *Мађарско їраво*. Суштина *їрађанскоїравної* (вансудског) поравнања је у томе што странке свој спор решавају споразумно, уз узајамно попуштање (ст. 3 параграфа 240. Мађарског грађанског законика). Странке могу закључити поравнање и пред судом. То остварују поводом отворене, текуће парнице. У том случају, такво поравнање се назива *їроцесним їоравнањем*. (Perbeli egyezség), сагласно параграфу 148. Закона о парничном поступку Мађарске (Pp).⁴⁷ Услови закључења пуноважног процесног поравнања су: 1. да тиме странке решавају спор својом сагласном изјавом воље; 2. да су своју сагласну изјаву дале пред судом; 3. да је суд одобрио њихову изјаву воље. Дешава се да странке закључе вансудско поравнање после покретања спора пред судом. Ово поравнање се назива приватним поравнањем, будући да овакво поравнање нема дејства поравнања закљученог пред судом.⁴⁸ За разлику од вансудског поравнања код процесног поравнања *није услов узајамно їоїушїїање*. Тужени, ако жели, може код судског поравнања да прихвати целину тужиочевог потраживања.⁴⁹

⁴⁵ В. Thomas - Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр.1037, Randnummer 3.

⁴⁶ В. Thomas – Putzo, Zivilprozessordnung, Kommentar, 27. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2005, стр. 1037, Randnummer 3.

⁴⁷ В. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 341, 701. széljegyzet.

⁴⁸ В. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 341, 701. széljegyzet.

⁴⁹ В. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 341, 702. széljegyzet.

За оцену правне природе судског поравнања је битно да садржај споразума странака пред судом *одобрава суд* својим *решењем*, те самим тим споразум странака постиже *рані њравноснажне судске њресуде*.⁵⁰

Иако мађарско право прихвата становиште да је поравнање контрактурални, сагласни вољни акт странака постигнут пред судом, попут немачког права, за пуноважност судског поравнања је потребна сагласност суда, тј решење о одобравању садржаја судског поравнања. Из тога проистиче да је судско поравнање уједно и акт суда. Акт суда и у смислу доношења решења, и смислу одобравања садржаја поравнања странака.

Такво становиште следствено утиче и на начин (облик) побијања судског поравнања. Из двоструке правне природе проистиче да се судско поравнање може побијати како правним леком, тако и тужбом. Против процесног споразума странака пред судом одобреног правноснажним решењем суда има места ванредном правном леку, предлогу за обнову поступка, сагласно ст. 2 чл. 290 Закона о парничном поступку Мађарске. Ревизији има места само у случају правноснажног решења суда којим се одбија предлог странака за поравнање. Међутим, нападање поравнања схваћеног као правни посао је засновано на правилима материјалног грађанског права, због заблуде, преваре и др. и то путем самосталне тужбе, имајући у виду да покретање таквог спора не спречава материјална правноснажност поравнања.⁵¹

Путем процесног поравнања странке изражавају вољу да располажу не само својим материјално-правним потраживањима, већ и жељу да окончају спор без судске пресуде. Из тога проистиче двострука правна природа поравнања која се састоји у томе да странке путем поравнања располажу и процесним и материјалним правима. Али за пуноважност оба располагања је потребна сагласност суда.⁵²

Суд може покушати у *било којој фази њосџуџка* да спор или део спора уреди путем поравнања странака (ст. 1 параграфа 148 Рр-а). Суд ће својим решењем *одобрџџи* поравнање, ако нађе да је поравнање странака *сагласно њравним њроџисима*. У супротном, суд својим *решењем одбија* прихватање поравнања и *њосџуџак се насџавља њо џужби* (ст. 2. параграфа 148 Рр-а). Суд може да одбије поравнање само у случају када се оно *џроџиви коџенџним њроџисма*. Споразум о поравнању пред судом има исто *деџџџво*

⁵⁰ B. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 341, 702. széljegyzet.

⁵¹ B. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 342. 706. széljegyzet.

⁵² B. Kengyel Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 341. 702. széljegyzet.

као и судска пресуда. Жалба против решења о одобрењу поравнања не одлаже извршење. (ст. 3 пар. 148 Рр-а).⁵³

Закључак о ујоредној анализи. Заједничка особина анализираних решења о судском поравнању: 1. Судско поравнање није идентично са материјално-правним (вансудским) поравнањем, будући да код свих анализираних правних поредака, укључив и наше важеће право, за вансудско поравнање је потребно узајамно попуштање странака, док код судског поравнања није потребна узајамност код попуштања, довољна је једнострана процесна концесија (попуштање). 2. Но, само судско поравнање представља и акт располагања процесним и материјалним правима, те из тога процеситичу и процесна и материјално-правна дејства. (двострука правна природа, процесна и материјално-правна). Основно процесно дејство судског поравнања је дејство извршности као што је и судске пресуде. Такође, не може се о спору или у делу спора у погледу кога је постигнуто судско поравнање још једанпут покренути поступак, у супротном следи основани приговор *ne bis in idem*-а. *Разлике* се односе на начин (облик) побијања. Једни правни пореци (наше право, аустријско право), ослањајући се на схватање о претежности материјално-правног обележја судског поравнања, тј. сматрајући да је поравнање пре свега акт (процесни или материјално-правни уговор о предмету спора) странака, сматрају да се поравнање има нападати тужбом пред судом, због повреде индивидуалних интереса, мана воље. Други сматрају да је поравнање у битном делу ипак акт суда, будући да је за пуноважност поравнања потребна сагласност суда. Отуда се нападање врши редовним или ванредним правним леком против тог решења, у зависности од фазе поступка, То становиште је заступљено у немачком и мађарском праву као и у делу старије југословенске литературе, а под њеним утицајем и у делу судске праксе. Треће, мешовито становиште о облику нападања поравнања је заступљено у мађарском грађанском процесном праву, пошто ово право најпре допушта нападање судског поравнања путем (редовног одн. ванредног) правног лека, и то против решења о усвајању или одбијању поравнања. То посебно ако се нападају јавноправни разлози недопуштености поравнања. Но, мађарско право допушта и нападање судског поравнања и по правилима материјалног грађанског права ако се разлози побијања нађу у повреди индивидуалних интереса странака (мане воље). Наше важеће право, као и Нацрт ЗПП-а из јуна 2011. године, не садржи изричиту одредбу о томе да суд о одбијању поравнања олучује решењем када нађе да је оно супротно императивним прописима. Такође, не садржи ни одредбу која предвиђа да суд својим решењем одобрава поравна-

⁵³ B. Kengyel Miklós, *Magyar Polgári Eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, стр. 342. 704. széljegyzet.

ње. У нашој литератури и пракси до сада је преовладавало мишљење да је поравнање пред судом акт странака, а не суда. Суд у нашем праву има само контролну функцију, тј. функцију анализе испуњености услова материјалног и процесног јавног поретка. Пошто нема судске одлуке, јер је поравнање дело странака, њихов правни посао пред судом, онда се оно ни не може побијати правним леком, већ тужбом ради поништаја уговора о поравнању било због повреде јавног, било приватног интереса странака. Но, и у нашем праву је оправдано решење према коме судско поравнање има и процесна дејства, као што је дејство извршности и дејство *ne bis in idem*-а.

III Закључак

Размотрили смо побијање судског поравнања у светлу еволуције, односно правне природе института судског поравнања како у домаћем, тако и у иностраном праву. Облик процесног побијања је зависио од тога да ли је поравнање споразум (уговор) странака пред судом или је то одлука суда. У првом случају облик побијања је тужба, а у другом случају правни лек против одлуке суда о одобрењу поравнања. Теоријска дилема о правној природи поравнања утицала је на законодавна решења, као и на судску праксу. Она је у важећем праву Републике Србије разрешена Законом о парничном поступку, према коме је изричито прописано да се судско поравнање побија тужбом, чиме је у позитивном праву преовладала уговорна природа судског поравнања. Међутим, не могу се занемарити ни процесна дејства судског поравнања. Основно је у томе да представља извршну исправу.

Marija Salma, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad

Challenging a Court Settlement (Concept, legal nature and methods of challenging in domestic and comparative law)

Abstract

In this paper the author offers analysis of rules regulating the challenging of a court settlement in light of the evolution and legal nature of the court settlement in domestic and comparative law (Austrian, German, and Hungarian laws). The method of the procedural challenge depended on the understanding whether the settlement is an agreement (contract) between parties before the court or it is a decision of the court (on acceptance or rejection of the proposal of the parties to reach a settlement). In the earlier instance the method of challenge is by filing of an action, and in the latter instance it represents a form of a legal remedy, most often extraordinary legal remedy – request for repetition of a trial, against final and binding decision of the court by which the settlement was either accepted or rejected. Theoretical dilemma about the legal nature of the court settlement, had an effect on normative regulations, as well as on court practice. In the Serbian law, this dilemma was resolved by enactment of the Civil Procedure Code which explicitly regulates that court settlement is challenged by an action before the court. As a result of this, the idea of a court settlement, as a form of an agreement, prevailed in the legal system. However, considerable procedural effects of the court settlement cannot be ignored. The principal procedural effect is that the litigation is terminated. Further, the court settlement represents a form of an executive title.

Key words: court settlement, the legal nature of the court settlement, challenging a court settlement